

A. Cristodulo

A. Puiu

MEȘTERI ÎN ZEGHE

Odiseea deținuților politici
care au restaurat Cazinoul
din Constanța între 1951-1953

AFDPR

Lucrare publicată sub
egida Asociației Foștilor
Deținuți Politici din
România

INTRODUCERE. PE CALEA EMPATIEI	5
TĂVĂLUGUL BOLȘEVIC ȘI GULAGUL ROMÂNIA	9
PRIGONIȚI ROMÂNI, TRECEȚI STYXUL!	15
CEI 100 DE LA CAZINOU	18
ODISEEA ADEVĂRULUI	25
CUVINTE TOPITE ÎN SMOALĂ ȘI RENĂSCUTE DIN MOLOZ	29
GHEORGHE BOBIA. AM AȘTEPTAT CE A VENIT	36
MIRCEA NICOLAE, STRĂJERUL ADUCERII-AMINTE	38
ION CRISTODULO. CENTENARUL SUTAȘULUI	40
SCRISOARE DIN, DESPRE ȘI CĂTRE LUMINĂ	53
ALEXANDRU SALCĂ. DINCOLO DE TEAMĂ	56
TOMA COJOCARU. PE VALURILE SOLIDARITĂȚII	58
RETROSPECTIVA 2012. ÎN LOC DE SFÂRȘIT	60
VERTEBRE ROMÂNEȘTI. MARTORII ANTITOTALITARI	62
CONSTANTIN JOJA. ARHITECTURA CA POEZIE	64
MIRCEA MAROSIN. ALTE SCENE, ACEEAȘI ZEGHE	68
ION OMESCU. JURNALUL NEFERICIRII	70
GHEORGHE STĂNICĂ. AUTOSTRADA GROAZEI	72
NICOLAE VOICILĂ. PE URMELE URMAȘILOR	74
NICULINA MOICA. ÎN NUMELE JERTFEI	76
IONEL BURȚICEL. ANCORA SPERANȚEI	80
HAIUCII ZBURĂTORI	83
MIREL STĂNESCU. PRUNCUL ÎN ZEGHE	86
CELE TREI PROVOCĂRI ALE DRAGONILOR.....	88
SFINȚII ÎNCHISORILOR	90
ROCADELE RECUNOȘȚINȚEI	93
INDEXUL ILUSTRAȚIILOR	94
NOUL SUTAȘ	98

ȘTAFETELE ISTORIEI
PE CALEA EMPATIEI

Acest caiet al memoriei - 100 de pagini la 100 de ani de la nașterea arhitectului Ion Cristodulo, tatăl meu, cel care, în anii 50 ai secolului trecut, a condus timp de 13 luni o brigadă de 100 de meșteri în zeghe în cadrul procesului de restaurare a Cazinoului avariat în război - are trei mize separate, care am dori să se împletească subtil și armonios pentru a se susține reciproc și pentru a transmite mesajul pe care ni-l propunem: un omagiu pentru toți deținuții politici din perioada instaurării și consolidării dictaturii bolșevice, o plecăciune față de jertfa acestora, un demers ilustrat prin acest episod istoric inedit, respectiv refacerea în condiții de muncă silnică a magnificului edificiu de pe malul Mării Negre, și prin câteva dintre personajele sale principale, cele ale căror biografii au putut fi recuperate măcar parțial.

Din această viziune derivă mai multe aspecte: cuprinsul în sine, apoi organizarea acestuia, respectiv cronologia internă, și, nu în ultimul rând, ilustrația. În ceea ce o privește pe cea din urmă, vom folosi imagini care țin de detenție (fișe matricole, fișe personale ale arestațiilor, dar și imagini din anii recenți, când pe parcursul actualei restaurări a Cazinoului, 2020-2025, s-au găsit în mod minunat artefacte din perioada deținuților, deci vom ilustra demersul cu reproduceri ale acestor neprețuite

mărturii istorice și cu imagini în directă legătură cu acestea), iar pentru context și pentru atmosferă, reproduceri după lucrări plastice relevante ale arhitectului și pictorului Ion Cristodulo și, acolo unde a fost posibil, unele lucrări ale camarazilor săi de la acest șantier unic, un micro-lagăr de muncă plin de semnificații speciale.

La rândul său, conceptul de cronologie internă derivă din metafora în care este centrat mesajul din titlul acestui caiet memorial, aceea de **odisee**. Nu ne raportăm doar la calea calvarului prin pușcării și lagăre de muncă, ci implicit la aceea a drumului parcurs de adevărul despre toate acestea pentru a ieși la iveală. Deținuții politici, fie că au supraviețuit sau nu, în esență nu s-au întors **acasă** până nu i-a ajuns din urmă adevărul despre golgota lor și despre jertfa lor. În cazul concret al **odiseei noastre, a meșterilor în zeghe de la Cazinou**, se va descrie în următoarele pagini calea pe care ceea ce a început la un moment dat istoric pe malul mării se întoarce la prezentul moment dat istoric pe același țărm, între timp purtător de mesaje de împăcare și speranță... **Marea Neagră redevine Marea Ospitalieră...**

Prezența și rolul deținuților politici la Cazinou, paradoxalul lor destin - acela de a fi simultan prizonieri în lanțuri, striviți implacabil de povara **caznelor îndurate și a**

incertitudinilor privind ziua de mâine, dar și, cu totul neașteptat, **meșteri liberi să zidească și să creeze, să se zidească pe sine și să se înalțe** - a fost practic asumată public doar în ultimii cinci ani, odată cu găsirea primului artefact al deținuților. Până la acel moment era doar mitologie, erau poveștile lui Mircea Nicolae sau Nicolae Voicilă despre scrisori ascunse în tencuială, era metamorfozatul **Château d'If** al lui Cristodulo sau era, în versuri, **Catedrala lui Omescu, clădită de Manole și ai săi ucenici**. Un petec mototolit de sac, pe care erau scrise numele a 15 deținuți-stucatori și al marelui arhitect Constantin Joja, avea să se dovedească placa turnantă a întregii percepții obiective asupra istoriei acestui loc și cheia care a deschis porțile zăbrelite ale amintirii celor 100 de meșteri în zeghe. Deus ex machina! Noi i-am spus aceluia petec **pisanie...**

Din acest moment, încet-încet, autoritățile locale, alături de instituții relevante, precum IICCMER-ul, CNSAS-ul, Muzeul de Istorie din Constanța, au inclus tema **politicilor de la Cazinou** în sfera lor de interes și s-au implicat în restituirea poveștii acestora către marele public - inclusiv prin includerea în noul Muzeu al Cazinoului a unor exponate-reper necesare documentării fascinantului episod istoric -, cercetători importanți s-au aplecat asupra subiectului și s-au pronunțat în articole și prezentări publice, media a reacționat prompt și pe larg, AFDPR-ul a sprijinit de la bun început toate demersurile publice privind acest subiect și a inițiat placa memorială de pe faleza Cazinoului, care va onora amintirea tuturor

românilor care au trăit calvarul temnițelor bolșevice.

Este și acest traseu - de la statutul de **legendă urbană** la cel de adevăr istoric semnificativ și pilduitor - o modestă dar înălțătoare călătorie inițiată și este unul dintre principalele obiective ale acestui caiet memorial: să-i descrie parcursul și încercările. Poveștea poveștii... Cercetătorii își vor continua cercetările, notorietatea subiectului va spori odată cu reinaugurarea bijuteriei arhitectonice de pe malul mării și, drept urmare și printre altele, ar fi de sperat să mai apară urmași și noi mărturii, noi surprize.

Până atunci, noi, autorii acestui caiet al memoriei, din adâncul experienței acumulate până la acest prezent încurajator, am dori să-i îndemnăm pe toți cei care vor citi aceste rânduri și vor privi la aceste pagini să iasă în întâmpinarea personajelor care se întorc pe cale transcendentă din această odisee, iluștrii noștri înaintași, cunoscuți sau necunoscuți, nu doar pe calea curiozității, a minunării și a judecăților de mai târziu, ci cu afecțiune și cu recunoștință, pe singura cale pe care cei **atunci** prigonți vor ști că **acum** sunt aproape de casă: **calea empatiei...**

La început a fost povestea. Și din ceea ce au înțeles, oamenii și-au făurit viața. Și din ceea ce n-au înțeles, au născocit propriile povești. Iar când poveștile lor s-au întors acasă, la cuvântul care le-a început, atunci s-a văzut că toate erau adevărate. Aceasta a fost și calea poveștii Cazinoului și a deținuților săi. Minunați-vă!

LBRIS

We know
books

TĂVĂLUGUL BOLȘEVIC ȘI GULAGUL ROMÂNIA

Din ce în ce mai mare era golul din jurul nostru. Tot mai însingurați, priveam înainte și puțini mai erau în viață. Priveam în spate și toată armata aceasta nevăzută a celor mai buni din poporul nostru creștea în ceruri.

Pr. Gh. Calciu-Dumitreasa

Este limpede că un caiet memorial de tipul și dimensiunile Meșterilor în zeghe nu își propune să expună, să descoasă ori să elucideze întreaga istorie a comunismului totalitar din România. Dar, nici nu putem aborda episodul istoric al deținuților politici de la Cazinoul din Constanța fără să îl prezentăm și să-l introducem ca pe un ciob de mozaic în marele tablou al României bolșevice și antibolșevice de după Al Doilea Război Mondial.

În altă ordine de idei, ne permitem să plecăm de la premisa că mulți dintre cei ce vor răsfoi aceste pagini nu sunt cu totul necunoscători ai fenomenului apariției, evoluției, răspândirii și implementării comunismului fie pe mapamond, fie pe plaiurile noastre. Despre Marx, despre Lenin, despre Troțki, despre Stalin, despre Mao sau despre Castro s-au scris milioane de pagini. Nu puțină cerneală a curs, de asemenea, spre a relata cum România a fost ocupată de trupele sovietice, despre cum au confiscat bolșevicii puterea prin falsificarea rezultatelor alegerilor din 1946, despre abdicarea forțată a Regelui Mihai I, despre înființarea Securității și a Miliției, în 1948, și despre rolul nefast al

acestora în procesul de impunere a sistemului bolșevic, despre naționalizare și cooperativizare, despre sovietizarea României în ansamblu și în toate profunzimile sale: sistemice și funcționale, mentale și morale.

Vom zăbovi totuși în aceste pagini de început asupra a două teme, **locurile detenției și numărul victimelor**, teme care permit înțelegerea atât a amplitudinii fenomenului, cât și, prin empatie și capacitatea ei aferentă de a reduce informația la esențe, a semnificației micro-lagărului de la malul Mării, deci a șantierului de restaurare a Cazinoului din Constanța, și a felului în care a marcat pentru totdeauna destinul meșterilor în zeghe.

LOCURILE DETENȚIEI

În România, primele lagăre de sinistră inspirație sovietică au fost înființate în toamna anului 1944, ca o consecință a Convenției de Armistițiu de la Moscova prin care țara noastră s-a alăturat Aliaților, iar în prima fază, regimul de detenție al deținuților politici a fost unul relativ normal, ei beneficiind de drepturile prevăzute de regulamente, inclusiv dreptul la

pachet, la vizite și la corespondență. Potrivit istoricului Dumitru Lăcătușu, în Dicționarul comunismului, din 2008 (lucrare coordonată de Stéphane Courtois), trecerea la un regim de detenție discreționar - interzicerea drepturilor legale, izolarea, infometarea, practicarea torturii - s-a făcut începând cu deținuții rezultați din procesele istorice în care condamnații au fost din eșalonul cel mai înalt al politicii din România, cei înlăturați de tăvălugul bolșevic, precum mareșalul Ion Antonescu (mai 1946), generalul Aurel Aldea (noiembrie 1946) sau esențialii oameni politici Iuliu Maniu și Ion Mihalache (noiembrie 1947), vârfuri ale organizațiilor considerate subversive sau politicieni condamnați pentru crime de război. După cum se știe, unii au fost executați degrabă la Jilava, alții au fost încarcerati la Aiud, Craiova, Galați, Sighetul Marmăției. Curând, cu negândit exces de zel, regimul exterminator de detenție avea să fie extins la toate categoriile de deținuți politici.

În altă ordine de idei, numărul mare de prizonieri politici, ca urmare a tsunami-ului de arestări din funesta perioadă 1947-1949, ce depășea cu mult capacitatea de cazare a penitenciarelor (15.000 în 1945), a dus la înființarea unor noi spații concentraționare, eufemistic numite "unități de muncă" și, ulterior, "colonii de muncă": Canalul Dunăre-Marea Neagră, minele de plumb din Maramureș (Baia Sprie, Cavnic și Nistru), lagărele de muncă forțată din Balta Brăilei, în "era" comunistă lagărele având funcțiile de "reeducare prin muncă" a deținuților, asigurare a unei forțe de muncă gratuite și izolare preventivă a "dușmanilor poporului". La începutul anului 1991, în revista

Memoria a fost publicată **Harta Gulagului românesc**, realizată inclusiv în baza mărturiilor foștilor deținuți politici, ce număra peste 100 de "unități de detenție" (penitenciare, lagăre de muncă, secții de deținere exterioare). La 1 ianuarie 1954, dintre acestea erau în funcțiune 22 de colonii de muncă, 65 de penitenciare, 11 colonii de minori și 2 centre de primire a minorilor - Canalul Dunăre-Marea Neagră, cu 14 lagăre, fiind suprimat în 1953, iar gigantescul "complex concentraționar" din Balta Brăilei debutând mai târziu, în 1957.

Conform Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, în timpul regimului comunist, în România au existat 44 de penitenciare principale și 72 de lagăre de muncă forțată destinate deținuților politici. Ele se aflau sub coordonarea Direcției Generale a Penitenciarelor, iar alături de conducerea centrală a DGP, responsabili pentru deciziile referitoare la tratamentul aplicat în locurile de detenție politică erau comandanții de penitenciare, lagăre și colonii de muncă și locțiitorii lor, precum și ofițerii politici care asigurau reeducarea deținuților conform directivelor Partidului comunist.

NUMĂRUL VICTIMELOR

Numărul victimelor directe (deținuți, deportați) ale bolșevismului în România se situează între 600.000 și 2.000.000 (ultima estimare, după calculele Academiei Civice, bazate în mare parte pe mărturiile foștilor deținuți politici - estimarea cuprinzând și numărul etnicilor germani deportați în URSS și pe cel al prizonierilor de război capturați de sovietici). Alte estimări vorbesc despre 651.087 victime, cifră propusă de istoricul Marius Oprea și bazată pe

documente de la SRI, Ministerul Justiției și Procuratura Generală. Dar același istoric vorbește și despre posibilitatea ca mii, respectiv zeci de mii de fișe matricole ale deținuților politici să se fi pierdut sau să fi fost distruse. Constantin Trifan situează numărul arestațiilor politici în jurul cifrei de 900.000. Reconstituind activitatea Tribunalelor Militare din Iași, Timișoara, Cluj și Oradea, istoricul Gheorghe Onișoru estimează că 549.000 de persoane au fost judecate din motive politice în perioada 1949-1960. Un alt istoric, Adrian Niculescu, consideră Gulagul românesc drept "cel mai dramatic din Europa de Est", atât prin durată (1948-1964), cât și prin numărul victimelor: 800.000 de deținuți politici. De asemenea, Gheorghe Boldur-Lătescu, fost prizonier politic, a evaluat că numărul deținuților în perioada 1945-1989 se ridică la 881.000 de oameni; dintre aceștia, 600.000 sunt deținuți politici din perioada 1948-1964, 200.000 - deportați în Bărăgan și Dobrogea în perioada 1949-1960, 81.000 - deținuți politici din anii 1945-1948, 1965-1989.

SĂ NU-I UITĂMI UITAREA STINGE PAZA MINTII CUM STINGE APA FOCUL.

Locurile detenției din perioada comunistă ar putea fi clasificate în mai multe categorii, nu fără a menționa că majoritatea deținuților au trecut prin mai multe dintre ele: **penitenciare ale reeducării** - caracterizate prin aplicarea metodelor de tortură în vederea convertirii la ideologia comunistă: la Suceava, Pitești, Gherla, Târgu Ocna, Târgșor, Brașov, Ocnele Mari, Peninsula; **inchisori de exterminare a elitei politice și intelectuale**: Sighet, Râmnicu Sărat, Galați, Aiud, Craiova, Brașov, Oradea, Pitești; **lagăre de muncă**: Canalul Dunăre-Marea Neagră (Peninsula, Poarta Albă), Salcia, Periprava, Constanța, Capul Midia, Cernavodă, etc.; **colonii de muncă** din Balta Brăilei; **inchisori de triaj și tranzit**: Jilava, Văcărești; **inchisori de anchetă**: Rahova, Malmaison, Uranus; **inchisori pentru femei**: Mărgineni, Mislea, Miercurea Ciuc, Dumbrăveni; **penitenciare pentru minori**: Târgșor, Mărgineni, Cluj; și **penitenciare-spital**: Târgu Ocna și Văcărești.

